

Kennisdag Historische Kruidentuin

dinsdag 13 mei 2025 – Streekmuseum Veldzicht, Noordwijk

Geschiedenis en gebruik van kruidentuinen door de eeuwen

Ruurd van Donkelaar - SKGE

De botanische definitie van kruiden is 'planten die niet houtig zijn'. Maar de definitie kruiden als gebruiksgewassen horen ook bomen en heesters. Al heel vroeg heeft de mens de positieve effecten van kruiden ontdekt. Als smaakmaker in voedsel, verf- of geurstof en als medicijn. Kruiden werden al gebruikt vanaf de oudheid en zijn meegegroeid met de cultuur. Vooral in oosterse culturen en bij de oude Egyptenaren, Grieken en Romeinen speelden kruiden een belangrijke rol en werd in de 1^e eeuw na Chr beschreven. [Dioscoridis](#) in zijn [Materia Medica](#), waarin hij de kracht en werking beschreef. In zijn [Naturalis Historia](#) legde [Plinius](#) vooral gebruik en achtergrond vast. [Galenus](#), geneeskundige in de 2^e eeuw na Chr ontwikkelde een theorie met vier verschillende menstypen en toepassing van kruiden daartoe behorend.

Middeleeuwen

Ook vanuit de Feodale tijd, na de ineenstorting van het Romeinse rijk, is veel te vinden over kruiden en tuinen. Geneeskundige [Ibn Sina el Bocharra \(Avicienna\)](#) had een eigen kruidenapotheek. Het in veel plantennamen voorkomende 'officinalis' betekent 'uit de apotheek' of 'geneeskrachtig'. Heersers als [Karel de Grote](#) waren ook bekend met de heilzame werking van kruiden. In al zijn hoven moesten planten staan van een [door hem opgestelde lijst](#). Van de middeleeuwse monnik [Walahfrid Strabo](#) zijn [beplantingslijsten](#) beschikbaar. In het openluchtmuseum in Arnhem is een reconstructie van een middeleeuwse kruidentuin op basis van zijn beschrijving.

1500-1750 Renaissance en Geometische stijlen

Toen de boekdrukkunst was uitgevonden verschenen meer gedetailleerde en uitgebreide werken. Onder andere van de hand van [Lobelius](#) (Mathias de l'Obel, 1538-1616) en [Dodoneus](#) (Rembert Dodoens, Leiden, 1517-1585). Dodoens vond dat kruiden alleen mochten worden voorgeschreven door geneeskundigen. Bij Veldzicht is een deel van de tuin ingericht volgens de principes van Dodoens. De belangrijkste botanicus uit deze tijd was [Clusius](#). Deze verzamelaar liet kruiden meenemen uit het Oost-Romeinse rijk en maakte de eerste gebiedsgerichte Flora determinatiegidsen.

In 1590 werd de Kruidenhof, latere Hortus Botanicus, in Leiden gesticht door Clusius en de Delftse apotheker [Clutius](#) (Dirk Ougaerstzn. Cluyt). Door de zeevaart kwamen werd zijn verzameling verrijkt met planten uit alle windrichtingen. Geleidelijk aan waren het niet alleen meer de kloosters die over een kruidentuin beschikten. Kastelen en

buitenplaatsen werden verrijkt met een eigen kruidentuin. Meestal werd er aangeplant in kleine bedjes. Ook steden raakten geïnteresseerd om zo de gezondheid van de stedelingen een impuls te geven. De kweek van kruiden was altijd voor de eigen commune. Maar inmiddels kwamen er ook apotheken met een commerciële functie.

De eerste tuinboeken werden geschreven. [Jan van der Groen](#) was een belangrijk Nederlands schrijver. In 'Den Nederlandtsen Hovenier' beschrijft hij aanleggen met plattegronden. Ook maakt hij plantenlijsten, geordend naar het gebruik van de kruiden. Op [Hofwijck](#) (Voorburg) en het [Muiderslot](#) (Muiden) heeft Henk Boers de kruidentuinen opnieuw ingericht naar het werk van Van der Groen.

1750-1870 Landschapsstijl

Vanuit deze tijd dateren een paar opvallende landgoederen:

[Calorama](#), Noordwijk – op dit landgoed, waar vooral bollen en kruiden werden gekweekt is gelegen op de binnenduinrand. Er werd gebruik gemaakt van de natuurlijke aanwezigheid van walletjes die een constantere temperatuur boden aan de kruiden deze beschermden tegen wind. Zo konden er onder andere rozemarijn, mierikswortel en gallica rozen worden gekweekt. Met name de rozen werden verkocht aan apotheken en geëxporteerd naar Turkije voor het maken van rozenwater.

[Dordwijk](#), Dordrecht – dit landgoed is aangelegd naar het ontwerp van [Jan David Zocher](#). In de Victorian Kitchen Garden werden op ambachtelijke wijze oude groente- & fruitrassen en kruiden verbouwd. In staat van verval is het landgoed aangekocht door enkele particulieren. Zij hebben het de oude glorie teruggegeven. Producten uit de tuin worden verwerkt in de keuken van Villa Augustus. Nb. Is niet vrij te bezoeken. IVN verzorgt [rondleidingen](#).

1870-1940 Gemengde- en architectonische stijl

In deze periode werden kruidentuinen vooral voor de sier aangelegd. De plantvakken werden omzoomd door (buxus)haagjes. Door het gebruik van hagen zijn de kruiden lastig bereikbaar om te oogsten.

Na 1940

Vanaf deze tijd zijn veel symmetrische aanleggen toegepast die niet stroken met de historie. Daarom zie je in de Renaissance en de periode daarvoor rechte bedden die het oogsten van de kruiden makkelijk maken. Het bed kan verhoogd zijn om de voeten van de kruiden droog en warm te houden.

Leerjeerfgoed

De wens van de SKGE is om kennis over groen erfgoed bijeen te brengen en beschikbaar te stellen voor vrijwilligers. Op het platform '[Leerjeerfgoed](#)' is nu de eerste module (gratis) beschikbaar.

Rondleiding tuinen Veldzicht

Na de pauze leidden vrijwilligers van Veldzicht hun gasten rond door de verschillende tuinen, waarbij verteld werd over inrichting van de tuin, herkomst en gebruik van kruiden, de uitdagingen van de bollentuin en Dodoens Cruydehof, het gedeelte dat is ingericht naar de theorie en beschrijvingen van Rembert Dodoens. In dit gedeelte van de tuin is een collectie geneeskrachtige kruiden aangeplant naar het voorbeeld van oude lijsten en beplantingsplannen van deze Leidse arts, apotheker en botanicus. Voor het gebruik van de plantendelen voerde hij een voor dan deels nieuwe terminologie in, waaronder: radix (wortel), caulis (stengel), folium (blad), flos (bloem). Zo konden de werkzame delen per plant in de plantenlijsten worden opgenomen.

Een fotoverslag van de kennisdag vind je op de volgende pagina's.

Extra informatie

- [Community kenniscirkels](#) – initiatief van De Groene Motor om vrijwilligers in historisch korte overleglijnen en snel informatie te kunnen geven
- Cursus - [Eind 2025/begin 2026](#) biedt DGM in samenwerking met de [SKGE](#) een nieuwe cursus aan voor vrijwilligers in historisch groen. Heb je onderwerpen die aan de orde zouden moeten komen tijdens deze cursus? [Geef ze aan ons door](#) zodat we een maatwerk cursus kunnen aanbieden
- Cursus – [juli 2025](#), zomersnoei hoogstamfruit
- Financiële ondersteuning - Lijst [fondsen en subsidies](#) voor natuur, educatie en erfgoed op basis van het [Fondsenboek](#)
- Gereedschap – voor alle vrijwilligersgroepen in het groen is het mogelijk om gereedschap te lenen via het [platform Zelfdoen](#)
- Kennisdagen – in de cyclus [kennisdagen 2025](#) volgen er dit jaar nog twee dagen. Thema's: bosbeheer en tuinhistorisch onderzoek (landgoed Mildenburg)

